

VOCAȚIA DE MENTOR ȘI ONESTITATEA

Autor: Andrei Marin | 2 iulie 2022

În foarte multe domenii de activitate, unele persoane, despre care putem afirma cu siguranță că și-au găsit deja vocația, au ocazia să devină mentori, transmitând mai departe chemarea pe care ei înșiși au avut-o în anii de formare. Este greu de spus care sunt acele calități indispensabile pentru a fi mentor, așa că ne rezumăm adesea la a evalua succesul sau insuccesul cuiva în acest demers. Cu siguranță că pentru mentorii de înalt nivel, formarea altor persoane devine o vocație îngemănată celei pe care o propagă, fie aceasta sportivă, artistică, științifică sau de altă natură. Înțelegem aici prin „mentor“ o persoană ce se implică activ în promovarea domeniului în care s-a specializat sau îi instruieste pe alții spre a accesa acest domeniu. În această definiție foarte largă includem și profesorii, care au oportunitatea de a deveni mentori pentru unii dintre elevii lor. Pentru o persoană vizibilă prin succesele sale, dar neremarcabilă prin vreuna dintre cele de mai sus, preferăm sintagma „model în viață“.

Totuși, schema aceasta este prea simplistă pentru a descrie cu succes realitatea. Există domenii de activitate în care mentorii sunt greu de găsit, cel puțin în zona elitelor. Situația se întâlnește, de pildă, acolo unde accesul la evenimentele de înaltă ținută este redus, astfel încât se găsesc (prea) puțini oameni care să servească măcar drept modele, dacă nu drept mentori. De aceea, vocația și abilitățile de mentor își pierd relevanța în procesul de selecție. Cunoaștem cazuri de sportivi de înaltă clasă cu succes modest ca antrenori. Există oameni de știință care nu pot comunica cu publicul larg, dar care sunt invitați să țină prelegeri publice numai datorită prestigiului lor. În numeroase cazuri nu avem cum obține o soluție de compromis, așa încât publicului nu-i rămâne decât să învețe să absoarbă cât mai mult din ceea ce i se livrează, chiar dacă într-o formă imperfectă.

Trebuie însă să remarcăm cum situația pe care noi am atribuit-o elitei tinde să se generalizeze. Vom da aici un singur exemplu: ușurința cu care deficitul de personal din învățământ reduce procesul de selecție a cadrelor didactice la îndeplinirea unor criterii minimale, anulând ideea concurenței. Atunci când fenomenul la care ne raportăm evadează din cadrul restrâns al elitelor și se generalizează, probabilitatea apariției unor cercuri vicioase în societate crește enorm.

Credem însă că unele eșecuri ale „elitelor“ forțate să devină mentori sau măcar modele nu pot fi atribuite aptitudinilor limitate de comunicare (ori în alt domeniu relevant) ale acestora. Dimpotrivă, problema în discuție este mai adâncă, fiind legată de modul în care acea persoană se raportează la propriul său parcurs, la maniera în care și-a descoperit și cultivat vocația. În ultimă instanță, discuția se reduce la onestitate, în sensul de a afișa o perspectivă echilibrată asupra propriei persoane, în contextul vocației sale.

Pentru început, trebuie să observăm că o persoană se poate raporta negativ la parcursul (cinstit) pe care l-a urmat în căutarea și exersarea vocației, până a fi ajuns să se împlinească prin aceasta. Putem regreta, de pildă, că nu am știut că am fi putut profita, copii fiind, de diferite oportunități care ne-ar fi deschis orizonturile mai devreme, rămânând să ne descoperim vocația într-o manieră mult mai puțin directă. Constatarea noastră, deși la limita firescului, nu poate conduce la nicio certitudine. Deși ni se pare că drumul urmat de noi a fost ocolit sau exagerat de sinuos, nu putem garanta că un alt drum ar fi condus la rezultate cel puțin la fel de bune (sau, măcar, nu cu mult mai slabe). Alunecăm aici pe o pantă contrafactuală care impresionează prin cât de alunecoasă și deopotrivă tentantă este¹.

Așadar, o primă formă de afișare a lipsei de onestitate o constituie neglijența, înțeleasă în sensul reducerii inadmisibile (din punct de vedere cantitativ și/sau calitativ) a pașilor necesari unei formări depline. Bineînțeles, replicarea exactă de către tineri a experiențelor generațiilor anterioare este imposibilă, măcar pentru că lumea se schimbă din multe puncte de vedere chiar și pe perioade scurte. Însă atunci când un mentor își îndepărtează voit discipolii de una dintre experiențele sale formatoare, acesta trage, tacit, concluzia că respectiva chestiune nu este imperios necesară în prezent. Un profesor care predă la un nivel mai redus decât cel la care i s-a predat lui ca elev ori pleacă de la ideea că nu mai este necesar un nivel așa de ridicat (fără să o susțină în vreun fel), ori este total indiferent față de activitatea sa profesională, caz în care se îndepărtează de ideea mentorului sau a vocației. Desigur, pot fi imaginate numeroase motive de derogare de la o asemenea situație: nu îi inviți pe tinerii de astăzi să se angajeze în activități care nu mai sunt de actualitate, de exemplu. Însă lipsa generală a unei asemenea argumentații lasă loc, din punct de vedere logic unui *argumentum ad verecundiam*, în care mentorul devine un element formator nociv, prin faptul că autoritatea sa îi convinge pe alții să abandoneze căi potențial fructuoase. Pe gestionarea corectă a unor asemenea oportunități se fundamentează formele pedagogice ce invită la căutarea vocației: mentorii transmit ceea ce i-a atras la un anumit domeniu, în speranța că tinerii vor urma acei pași în forma adecvată lor.

Rezumarea strictă la experiența personală ca unică sursă legitimă de informații privind calea de urmat în căutarea vocației nu neagă individualitatea persoanei. Noi ne concentrăm strict asupra emițătorului unui mesaj, care are datoria - indusă de prestigiul

de care se bucură – de a comunica în mod onest. Individualitatea se manifestă la nivelul receptorului, care filtrează ceea ce i se comunică. Însă filtrele acestuia sunt limitate în rezoluție și nu pot discerne întotdeauna faptele de opinii, mai ales acolo unde emițătorul le-a amestecat mai mult decât este cazul. Concret, sunt mulți oameni care nu activează în sport, dar consideră că au de învățat din poveștile unui sportiv de succes.

Dincolo de discursul public, pe care îl putem evalua în funcție de consecințele sale, onestitatea poate fi invocată și în sfera privată. Există o formă de dublu-gândit asociată cu îmbrățișarea rezultatului și negarea parcursului. Credo-ul „trăitului în prezent” permite celui ce-l profesează să nege relevanța pașilor pe care i-a parcurs în cultivarea vocației sale, cu amendamentul total necinstit al menținerii unui simț al ierarhiei legitimat tocmai de aceste realizări. Nu poți fi onest cu tine însuși dacă îți clădești imaginea de sine pe o serie de reușite a căror importanță o negi atunci când le regăsești la altcineva. Deși mai multe parcursuri pot conduce către o finalitate comună, nu avem cum comenta onest posibilitatea de a ne fi realizat aspirațiile pe o altă cale decât cea pe care am urmat-o. Dintr-o superpoziție de asemenea false principii rezultă o cacofonie de manieră să-i debusoleze pe cei aflați în căutarea vocației, până în punctul abandonării acestui demers.

Aici se ajunge la un subiect recurent, acela al sacrificiilor impuse de urmarea unei anume vocații. Orice apreciere asupra magnitudinii acestora implică estimarea unui cost de oportunitate. Întrucât nu dispunem de mijloace de calcul într-o asemenea situație, estimarea tinde să fie grosolană, până în punctul în care devine inutilă. Nu avem cum ști, în mod onest, ce s-ar fi întâmplat cu cineva dacă s-ar fi antrenat cu 10% mai mult sau mai puțin timp. Nici măcar persoana în discuție nu poate emite o apreciere justificată în acest sens, așa că rămâne numai să-și transmită povestea mai departe, stârnind reacții determinate de fondul propriu al celor o vor asculta. Aceste capcane subtile sunt prezente la tot pasul, diferența fiind una de magnitudine. Mulți oameni ajung mentori fără să-și dea seama, măcar în cadrul propriilor familii.

La modul general, nu putem învinui nicio persoană care, deși bine instruită în domeniul său, eșuează în a-și transmite cunoștințele mai departe. Cauzele unei asemenea situații sunt prea diverse pentru a se încadra într-un argument general. Totuși, trebuie să recunoaștem și să combatem formele pure de impostură, manifestate la acei oameni ce și-au propus să aibă pe mână tinerii aspiranți, dar nu s-au pregătit ca atare. În temeiul celor discutate anterior, o asemenea pregătire include și o componentă psihologică, de încadrare a propriei persoane printre învățăceii din jur. Este prea comun exemplul celor care ar trebui să-i cultive pe tineri, însă se limitează la a evidenția de ce aceștia nu pot fi, de fapt, instruiți, dat fiind că au lacune irecuperabile. Consecințele relative sunt, din același motiv al necesității unui discurs contrafactual, imposibil de calculat în deplinătatea lor. Totuși, putem uneori substitui comparația cu realități alternative prin raportarea la indicatori universali, cuantificabili, precum rezultatele obținute în

realizarea unor anumite sarcini².

Lipsește, în acest punct, un element esențial al discuției. Putem argumenta că o expunere lipsită de onestitate, însă curajoasă la nivel retoric, ar fi mai atrăgătoare ca ambasador al unei vocații. Până la urmă, este tot o formă de publicitate, domeniu în care onestitatea nu se află printre punctele cardinale. Găsim totuși o diferență remarcabilă, sub forma adâncimii la care se instalează distorsiunile în gândire atunci când suntem dispuși să comentăm propriul nostru parcurs. Dacă o reclamă obișnuită modelează comportamentele de consum, o prezentare deformată a unui domeniu de către un pretins mentor atinge imaginea de sine. Un elev care poate rezolva cu succes problemele (nejustificat de ușoare) pe care i le propune un profesor (deci un mentor) riscă să-și supraevalueze cunoștințele într-un domeniu. Vina este a mentorului, care a ales să decupeze numai acele aspecte facile din domeniul său, fiind astfel lipsit de onestitate în raport cu propriul parcurs (sau incapabil de a fi, de fapt, mentor).

Problema se impune a fi privită și din unghiul aspirantului, care speră să-și găsească măcar un model, dacă nu un mentor. Drumul către vocație ajunge, în anumite cazuri, un zig-zag printre obstacole de diferite forme, oameni și nu numai. Însă în timp ce impedimentele de natură materială tind să fie vizibile încă de la început, oamenii, în perpetuă perindare, apar și dispar pe neașteptate. Un profesor de înaltă ținută poate fi schimbat fără niciun preaviz pentru elevi cu un „pedagog de școală nouă“ caragialesc, năruind eventual lungi tradiții ale performanței academice. Dar situația este încă mai insidioasă: așteptările pe care le ridică performanțele individuale ale unui mentor pot fi trădate de lipsa sa totală de abilități în a le transmite, unele venite chiar dintr-o perspectivă deformată asupra menirii sale³.

Firește, obstacolele pe care le întâmpină o persoană în căutarea vocației șubrează până la anulare orice fundament intelectual în favoarea acestui demers. Masa amorfă a celor fără o vocație anume (deși împliniți poate din alte puncte de vedere) colectează pe toți cei ce s-au împotmolit în drumul spre un anume țel. Viața s-a ameliorat îndeajuns cât să nu mai implice consecințe la fel de nefaste ca în trecut pentru cei care eșuează în formarea lor. Din multe privințe, afirmația anterioară nu se susține, însă noi ne legăm mai ales de imaginea pe termen lung. Ne îndreptăm spre o societate în care munca umană să conteze încă și mai puțin decât astăzi, iar balanța pare să încline înspre imaginea unei bunăstări generate de automate și distribuite către populație, mai degrabă decât spre o cursă pe viață și pe moarte pentru locuri de muncă. Imaginea unei vieți de explorare a pasiunilor se conturează idilic la orizont, simultan cu retragerea din actualitate a temei formării tinerilor spre a-și găsi vocația.

Descrierea aceasta suferă de o hibă fundamentală, care nu are legătură cu incertitudinea concretizării sale. Curiozitatea intrinsecă a omului, alături de alte câteva atribute native ale sale, creează o punte între rodul vocației și satisfacție. De un fel sau

altul, vocații se vor găsi mereu. Să ne gândim că multe dintre sporturile prezentului își găsesc originea în activități indispensabile supraviețuirii, nicidecum printre activitățile destinate petrecerii timpului liber. Mereu va exista o căutare a vocației, în sensul de a auzi o chemare. Depinde de fiecare în parte cât de dispus este să-și ascute auzul pentru a percepe simfonia opțiunilor pe care le are, respectiv de perseverența de care va da dovadă în urmarea unei vocații, în ciuda tuturor obstacolelor din calea sa.

Concluzia acestor observații este că există o formă de raportare onestă a unui mentor la propriul parcurs. Aceasta presupune în primul rând observarea propriului parcurs, urmată de transmiterea sa fidelă mai departe. În etapa următoare, a căutării unor mecanisme de ameliorare, demersul are un caracter pur experimental, în care miza este foarte mare: raportul dintre generațiile viitoare și însăși noțiunea vocației. Menirea pedagogică a biografiei ne apare astfel ca o pondere statornică la experimentul meliorist al învățării hipereficace. Un eșec al acestor mecanisme formative poate antrena alienări cu consecințe greu calculabile.

NOTE

1. Capcana foarte cunoscută istoricului, care trebuie să evite raționamente de acest tip, tocmai din pricina riscului pe care și-l asumă. Atunci când se recurge totuși la raționamente contrafactice, acestea trebuie expuse ca atare și, preferabil, folosite în scop stilistic, ca adaos la o cercetare riguroasă. Această ultimă idee are menirea să preîntâmpine folosirea unei concluzii (incerte) dintr-un raționament contrafactual drept ipoteză pentru un alt raționament (contrafactual sau nu). Cititorul dornic să exploreze capcanele unui asemenea raționament poate citi postfața lui Niall Ferguson la volumul *Istorie virtuală. Evoluții alternative și ipoteze contrafactice*, Ed. Polirom, 2013, pp. 267-281, urmat de comentariul lui Richard J. Evans din volumul *Altered pasts. Counterfactuals in History*, Abacus, 2016, pp. 142-149. ↑
2. De exemplu, nu putem ști cum ar fi performat elevii dintr-o clasă dacă ar fi avut un alt profesor sau sportivii dintr-o echipă dacă ar fi avut un alt antrenor, însă putem vedea cum performează alte colective mai mult sau mai puțin asemănătoare. Este eludată astfel în parte problema raportării la ipoteze contrafactice. ↑
3. Trebuie avut aici în vedere inclusiv antrenamentele, înțelese în sens larg, de o intensitate total nefirească, care pierd în calitate ceea ce câștigă prin cantitate, fără a aduce în discuție consecințele psihologice. De interes pentru noi sunt acele cazuri în care manifestările de acest tip sunt rezultatul aplicării acelor metode despre care mentorul simte că i-au lipsit în propria formare. Paradoxal, aici se încadrează inclusiv părinții care își ferească copiii de orice presupus pericol, reducând „antrenamentele” necesare integrării în societate. Siguranța câștigată astfel se asociază cu pierderi în zona abilităților sociale ce ar fi trebuit deprinse, de pildă. ↑

Imagine: Wikimedia Commons